

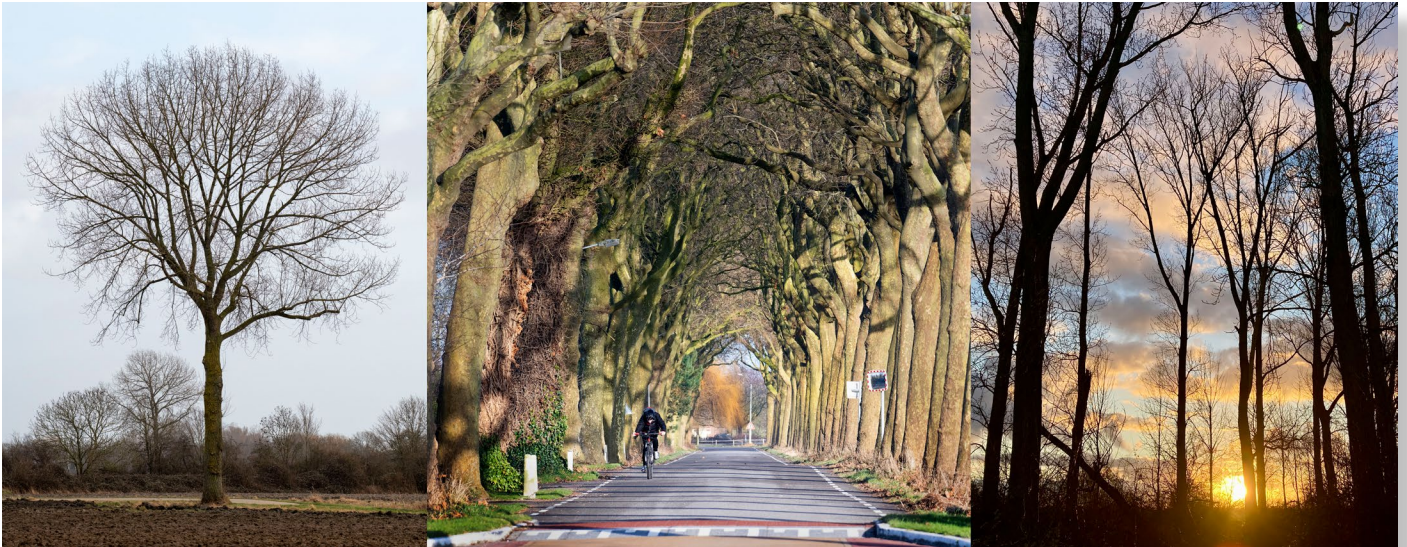
Nieuwsbrief

Behoud de Zak van Zuid-Beveland

Stichting
Behoud de Zak van Zuid-Beveland
Secretariaat: v.d.Poest Clementstr 7,
4443 AL Nisse
Tel. 0113 - 649536
Triodos Bank : NL94TRIO0198420285
e-mail: bzzb@hetnet.nl
www.bzzb.nl

FEBRUARI 2024

BOMEN OVER BOMEN

Natuurmonumenten is van plan weer heel wat dijken van haar bomen te ontdoen. Deze of komende winter zal de kap plaatsvinden. Natuurmonumenten (NM) voert zelf de bomenkeuring uit. Kap is volgens hen noodzakelijk. Duidelijk is dat NM geen risico wil nemen. Hun boomexpert constateert aantasting en ziekten (essentaksterfte, iepziekte, de schimmel witrot). Door de klimaatverandering met verrassende weersomstandigheden gaan bomen aan stress lijden. Droogte, hitte, stormen en hevige neerslag wisselen elkaar af. Dat leidt tot verminderde groei, afgenomen weerstand en ziektes. Bij onstuimige wind verliezen bomen takken, de boom waait om of een top breekt eruit. Als enkele bomen weg moeten, gaat de rest mee. Immers onderbreking of ertussen planten levert niet het gewenste (cultuurhistorische) beeld van de boomdijken met gesloten regelmatige rijen aan weerszijden in de berm. Het onderhoud is duur en niet rendabel, daarom is een zorgvuldige aanpak belangrijk. NM wil de dijken in orde

houden en plant zo snel mogelijk nieuwe bomen van redelijk formaat (daar kunnen de particuliere dijkbezitters nog een voorbeeld aan nemen). Populieren horen en blijven op de dijken in de Zak, maar toch wijkt de keus soms af. Er ontstaat wat meer variatie op plekken waar dat mogelijk is. Zoals op de Notenboomdijk bij de schietbaan of Haagdijk. Maar ook nieuwe aanplant vertoont soms problemen zoals recent een schimmelziekte op de Valdijk. Er gaan zo'n 400 bomen gekapt worden. De aanwonenden ontvangen een brief van NM of worden persoonlijk geïnformeerd, de pers ingelicht. De BZZB hecht aan goede tijdige informatie, zodat schrik en onbegrip wordt voorkomen. Het gaat om populieren en iepen op de Oudkamersedijk, de populieren op de Zuidpolderdijk, Hugodijk, Oude Zanddijk en bij de Dolman. Wat iepen op de Quistkostsedijk en de oude essen op de Molenpolderdijk verdwijnen ook. De Hollepoldersdijk is het laatst aan de beurt. Kortom een kaalslag die veel liefhebbers pijn zal doen.

BZZB moet landschap beschermen

Energievoorziening en de benodigde infrastructuur met gegraaf, hoogspanningsstations en hoogspanningsleidingen baart ons zorgen. Het pakt zoveel ingrijpender en grootschaliger uit dan is voorgesteld. Wij zijn niet de enigen die er wakker van liggen. Donateurs schreven een lied en zongen het met anderen. Verderop in deze nieuwsbrief vindt u de tekst, in de rubriek 'Donateurs schrijven'. Er werd ook een filmpje bij gemaakt, dat ook te zien is [op onze website](#).

TenneT is in de tekst de boosdoener. Maar TenneT voert uit waar zij opdracht voor krijgt van de overheid. Die overheid is heel erg te laat met de overgang naar duurzame energie. Onder tijdsdruk maakt ze nu ongewenste keuzes, is er oponthoud, zijn er technische dilemma's en enorme kosten. Burgers zijn wantrouwig en ongelukkig. Dit is nog maar het begin.

Gekooid landschap

Tussen 's-Gravenpolder en de A58 ligt de vliedberg 't Hof Blaemskinderen. Helaas is bovenstaand beeld geen plaatje dat door kunstmatige intelligentie is gegenereerd. Het is de bittere hedendaagse werkelijkheid en wellicht een voorproefje van wat het Zuid-Bevelandse landschap de komende jaren nog te wachten staat.

Sloerand is strijdperk tussen energietransitie en kwaliteit leefomgeving

Ondertussen is bij veel inwoners en bestuurders van de gemeente wel doorgedrongen hoe ingrijpend het gaat worden voor de directe omgeving. Het is nogal makkelijk en lichtzinnig om te roepen dat je de meterkast van ons land wil zijn. Onder de verpakking van zo'n ronkende reclameslogan verstoppert zich vervelende gevolgen voor de leefkwaliteit de omgeving.

Toch komen er negen(!) grote projecten op het grondgebied van Borsele af. Daarvan hebben er drie te maken met het kernenergiebeleid van het afgetreden kabinet: de bouw van twee nieuwe grote kerncentrales op de voorkeurslocatie Borssele, de levensduurverlenging van de oudste kerncentrale en de uitbreiding van de opslag van radioactief afval. We hebben al de aanlanding van de windparken op zee Borssele 1 t/m 4. Dan krijgen we ook binnenkort nog de aanlanding van de verre windparken Nederwiek en IJmuiden Ver. In het programma wind op zee vanaf 2030 is Borssele weer opgenomen als mogelijke locatie: nog meer stroom. Om die stroom te verwerken en te brengen naar de plek waar die wordt gebruikt moeten converter-stations worden gebouwd, en hoogspanningsstations, en hoogspanningsmasten. Naast die nieuwe - lelijke - masten van het tracé Borssele - Rilland moet er nog een hoogspanningssnelweg komen. Voor de industrie aan overkant zoeken ze een nieuw bovengronds tracé Borssele - Zeeuws-Vlaanderen. Het nieuw te bouwen extra hoogspanningsstation heeft zelfs een zoeklocatie buiten het industriegebied Sloe gekregen in het groene buitengebied, in de groene natuurzone van de Sloerand. Voor het toekomstige industriebeleid moet er een waterstofnetwerk komen. Ze gaan een pijp graven van Bergen op Zoom naar Vlissingen (project 8). O ja, dan willen ze ook nog een Central Gate (superparkeerplaats voor 400 vrachtauto's) in of in de buurt van het Sloegebied aanleggen (project 9).

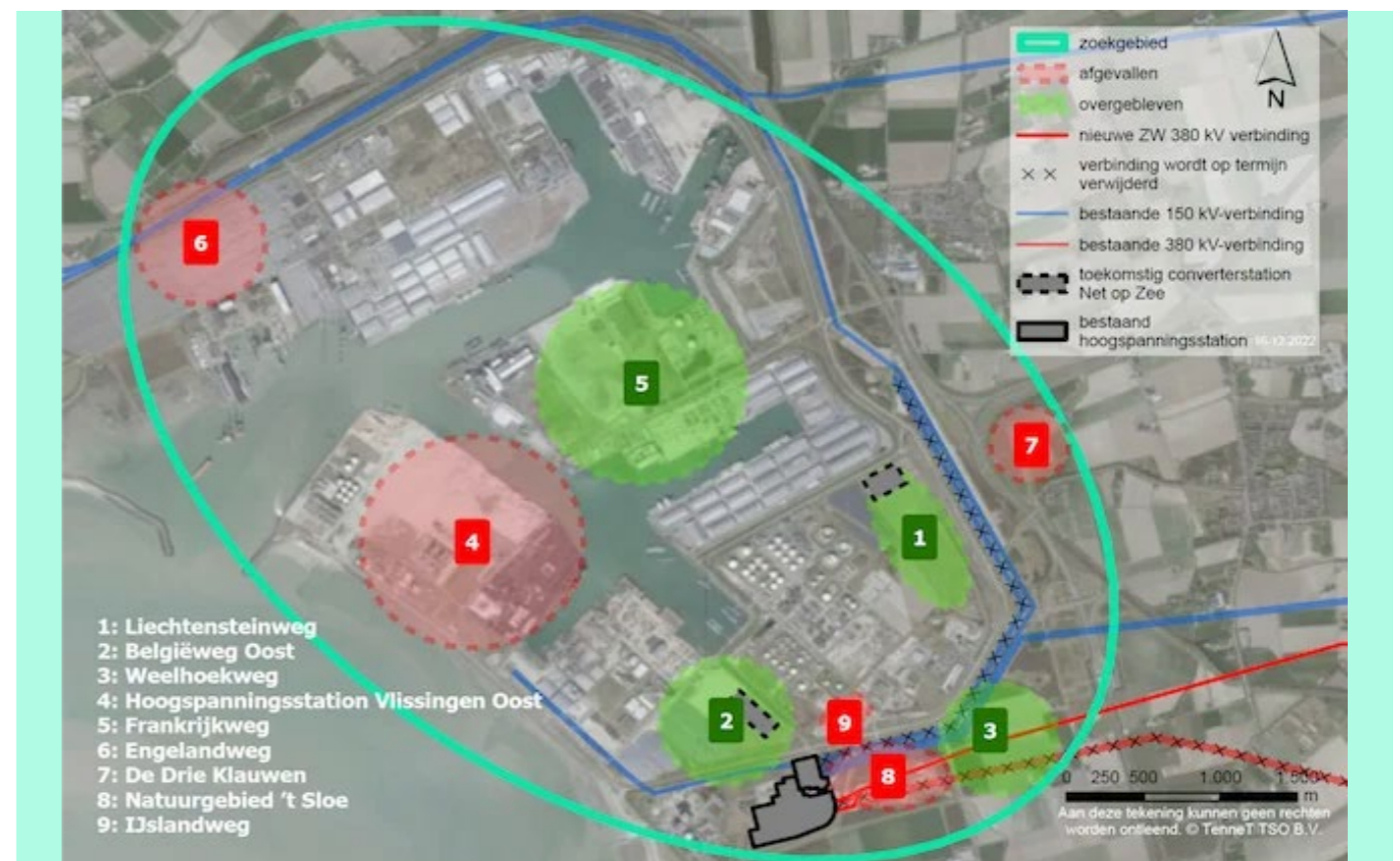
Soms lijkt het alsof ze er nu pas achter komen: al die dingen moeten een plek krijgen en al die projecten beïnvloeden elkaar en hebben ook op andere terreinen stevige en nadelige effecten. De strijd om de ruimte is dus begonnen. Waar is de beste plek? Is er wel genoeg ruimte voor al die projecten? Zo zie je dat – bijna stiekem – de projecten buiten het havengebied een plek zoeken, in de groene afscherming van de Sloerand waar al meer dan 20 jaar eigenlijk streek-eigen beplanting had moeten staan. Tijdelijk bouwterrein binnen het Sloegebied is niet of nauwelijks aanwezig. Het bewaken van de groene grens tussen industrie en landelijk gebied is een punt van grote zorg.

De BZZB heeft zich met alle projecten en hun effecten op de kwaliteit van de leefomgeving bezig gehouden en reacties ingestuurd. Het gemeentebestuur steunen we en sporen wij aan om zich wel uit te spreken en de belangen van hun inwoners en de leefomgeving te behartigen.

Aanvankelijk verschool het gemeentebestuur van Borsele zich achter de schamplap van: "wij gaan daar niet over; de regering beslist." In Groningen durfden de bestuurders gewoon te zeggen: "wij willen dat niet" en daar is door de regering naar geluisterd. Tot nu toe is er geen formeel bezwaar gemaakt door de Zeeuwse bestuurders tegen alles wat op hen en ons afkomt.

Voorwaarden

Ondertussen heeft gemeente Borsele wel de Borselse Voorwaarden Groep georganiseerd en staan er 39 voorwaarden op papier. Niet over de principevraag wel-of-niet, maar wel om de gevolgen voor de kwaliteit van de leefomgeving te bewaken en bewaren. De gemeente zal deze voorwaarden inbrengen in het verdere overleg met het kabinet. We volgen de verdere uitwerkingen en procedures nauwlettend en zullen onze rol om de zachte waarden van leefkwaliteit te behartigen zo goed mogelijk vervullen.

Terugblik in 's-Heer Abtskerke en Sinoutskerke

Hoe zag het dagelijkse leven er ongeveer 350 jaar geleden uit in de Zak? Een glimp daarvan kunnen we opvangen uit de kerkelijke actaboeken en de administratie van de rechtspraak. Zo is er een beperkt aantal documenten bewaard gebleven van de poeldorpen 's-Heer Abtskerke en Sinoutskerke. Zij vormden in 1666 een gezamenlijke nieuwe kerkgemeenschap met een eerste eigen predikant.

Op basis van andere bronnen weten we dat er binnen het grondgebied van 's-Heer Abtskerke op dat moment zo'n 17 huizen bewoond werden, en binnen Sinoutskerke waren dat er waarschijnlijk 16. De beide dorpen waren vermoedelijk grotendeels zelfvoorzienend, want er was bijvoorbeeld geen bakker. En verder woonden ze natuurlijk midden in de Poel. Dat betekende dat er weinig akkers waren en vooral veel weilanden met een erg hoge grondwaterstand.

Beide dorpen beschikten daarom over een eigen schotter. Dat was een officieel benoemde functionaris die losgebroken en rondzwerfend vee ging vangen,

waarna de dieren werden opgesloten in de schotte; een stukje weiland met vooral een heel stevig hek er omheen. Daar wachtten de dieren dan tot hun eigenaar ze kwam vrijkopen. En het hoge hek moest natuurlijk ook dienen om te verhinderen dat de eigenaar er met zijn vee vandoor ging zonder de schotter te betalen. Daarnaast leverde de schotter van 's-Heer Abtskerke ook diverse betaalde hand- en spandiensten aan de kerk. In 1660 moet hij 'bruggen leggen ende de steenpat repareren', en samen met Willem Marinissen wordt hij betaald over 't schueren van de kercke ende den trasback ende goten schoon te maken.' In 1661 moet hij de 'steepiessen legghen' en in 1662 krijgt hij £ 1 'over schoonmaken van de drinck pitten'. Daarnaast wordt hij nog eens afzonderlijk uitbetaald voor 'derry in te draghen en wagons te onbieden.'

Schappen tellen

Het is moeilijk om precies te achterhalen waar iedereen in de Poel exact zijn boterham mee verdiende. Vermoedelijk werkten veel gezinnen tijdens lange wintermaanden in de wolnijverheid. We weten bijvoorbeeld dat de weduwe Krubbe uit Nisse leefde van het breien van wollen kousen.

Wellicht vervaardigde ze ook zelf haar eigen garens. En die garens kwamen dan hoogstwaarschijnlijk van haar zoon Hubrecht, die een kudde had van minstens 90 schapen. We weten dit, omdat al die 90 schapen een keer losbraken, op drift raakten en in de schotte van 's Heer Abtskerke belandden. Hubrecht wilde niet betalen voor hun vrijlating en begon tevergeefs een rechtszaak tegen de schotter. Hubrecht en zijn moeder waren trouwens geen onbekenden voor het gerecht; ze hadden over vrijwel alles met iedereen ruzie wanneer er ergens voor betaald moest worden.

Andere dorps- en streekgenoten waren wevers die in hun woonvertrek een groot weefgetouw hadden staan waarop ze lakenstoffen konden weven. Die werden dan verkocht op de markt in Goes. En uiteraard had iedereen zijn eigen moestuin. Verder beschikten zowel Sinoutskerke als 's-Heer Abtskerke over een eigen schout. Het werd ondoenlijk geacht dat één schout de beide dorpen kon behappen. Een schout was multifunctioneel. Hij moest uit naam van de Ambachtsheer de orde bewaken, hij moest recht spreken en hij was ook hoofd van het dorpsbestuur. Ook tijdens vergaderingen in de consistorie, wanneer de zondagspreek werd voorbereid door de predikant en het kerkbestuur, werd de aanwezigheid van de schout gewenst. En daarnaast zal hij ook wel zijn eigen groenten hebben geteeld en zijn eigen varkens hebben geslacht.

Klikspaan

Vervolgens beschikten de beide dorpen over een secretaris en een schoolmeester; een deel van de kerk van 's-Heer Abtskerke fungeerde als schoollokaal. Met name de schoolmeester van 's-Heer Abtskerke was een nogal overijverig type die graag aan de kerkenraad kwam vertellen welke dorpsbewoners zich hadden misdragen, zodat ze tijdens de consistorie berispt konden worden.

Officieel was er sedert het einde van de 80-jarige oorlog vanaf 1648 vrijheid van godsdienst in Zeeland, maar dat gold in de praktijk alleen voor de protestanten. De katholieken werden door de protestantse elite actief gediscrimineerd. Ze mochten officieel geen eigen kerken hebben of kerkelijke bijeenkomsten houden en ze werden ook beschouwd als onbetrouwbare types, omdat de oorlog met de katholieke Spanjaarden nog vers in het

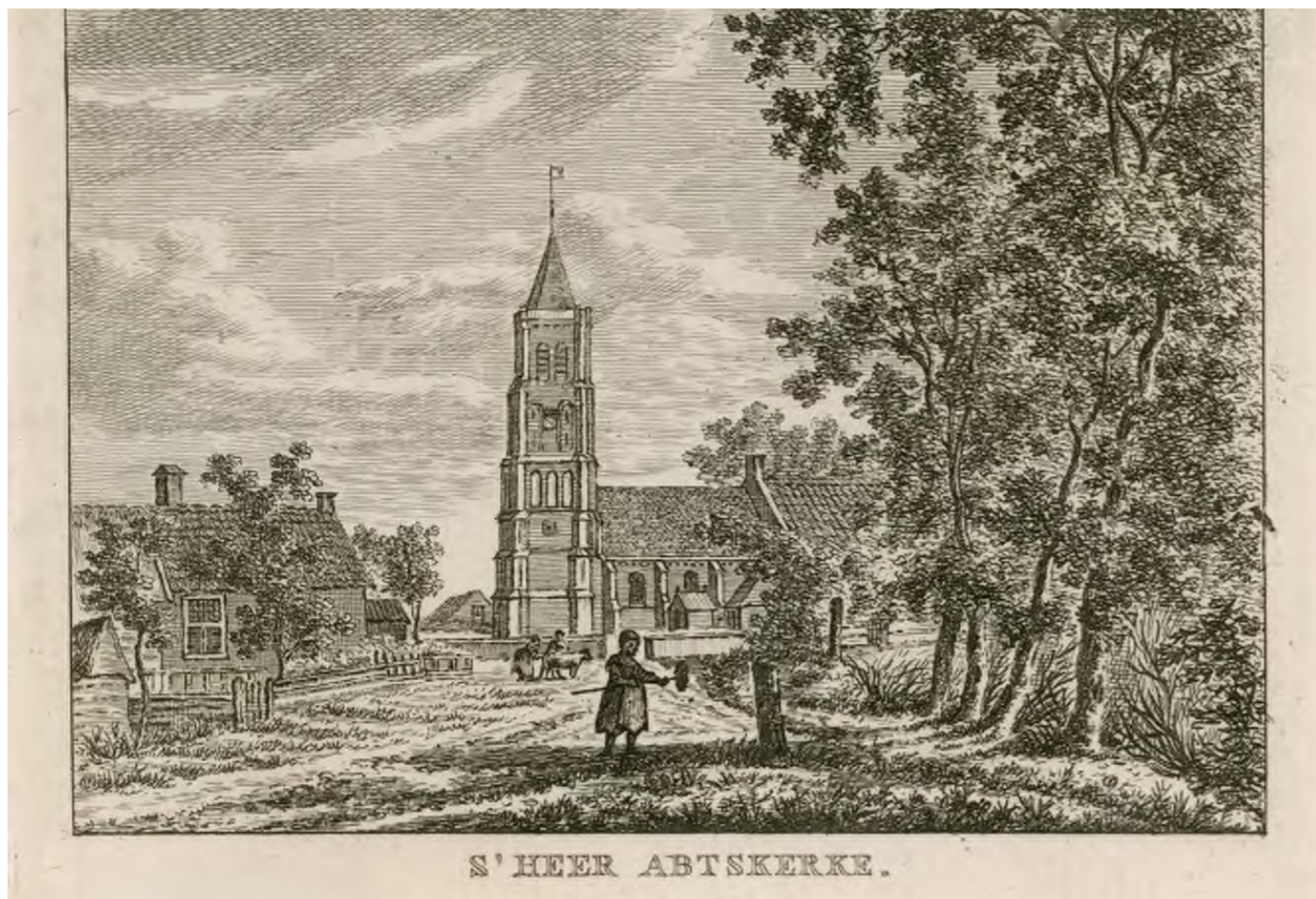
geheugen lag. Het nieuw gevormde kerkbestuur van Sinoutskerke en 's-Heer Abtskerke was op zijn zachtst gezegd nogal fanatiek in de leer. Hun hoogste ideaal was dat alle broeders en zusters van de kerkgemeenschap in perfecte harmonie zouden samenleven, uiteraard zonder dronkenschap, seks buiten het huwelijk, vechtpartijen of erger nog: sympathie voor de kerk van Rome.

Stiekem verzet

Dat al die idealen voor de meeste dorpsbewoners veel te hoog gegrepen waren drong niet altijd door tot de kerkbestuurders. Veel dorpsbewoners waren voornamelijk lidmaat geworden uit opportunisme, en zeker niet omdat ze hartstochtelijk verlangden naar een puriteins leven. Binnenskamers vonden ze het katholieke geloof veel sympathieker en ze begrepen ook niet allemaal wat daar dan zo erg aan was. Het gevolg was een veelal stiekem verzet tegen de leden van het kerkbestuur en hun predikant en een soms openlijke en soms heimelijke ondergraving van hun pogingen om gezag te verwerven. Uit de aantekeningen van de dienstdoende predikant van omstreeks 1683, blijkt dat die aanvankelijk geen idee had dat hij achter zijn rug door het halve dorp werd uitgelachen.

In die periode is de kerkenraad volledig toegespitst op het openlijk berispen en dus ook publiekelijk vernederen van lidmaten. Wie zich niet puriteins gedraagt wordt gesommeerd om naar de consistorie te komen. Daar werden ze berispt door het kerkbestuur en gedwongen hun nederige excuses aan te bieden, op straffe van uitsluiting. In het consistorieverslag van 27/6/1683 lezen we over de ergste zonde uit die tijd, namelijk: 'Den kerckenraet verstaet dat Adriaen Gysels die naer Antwerpen geweest is om den Ommeganck aen te schouwen daer over sal gesuspendeert werden van de tafel des Heeren. Als ook dat den Schout Pieter Gysel ernstich sal aengesproken ende overtuicht werden omdat hij sijn kinderen toegestaen heeft naer den Antwerpsen Ommeganck te gaen, te meer omdat hij oock oordeelt.'

Op 6/10/1685 gaat de dominee met een ouderling op huisbezoek bij schout Pieter Gysel maar ze krijgen hem niet te spreken 'alsoo hij speel gaen rijden was, ende dat wij tegens de meidt seiden dat wij hem graegh hadden

willen spreken, ende dat hij soude maecken naer de voorbereidings predicatie in de consistorie te komen, die daer op seide, dominee, ik sal het wel seggen, maer ik loof niet dat hij sulcks doen sal.' De reden van het huisbezoek is dat de schout nogal spottend spreekt over de bijeenkomsten in de consistorie; hij noemt ze 'de dagh van rechte'. De consistorie zelf noemt hij 'dat kot'. De dominee was van plan om de schout 'ernstelijk aen te spreken ende aen te toonen hoe qualick het van hem gedaen was.' Maar het duurt meerdere maanden voordat Pieter Gysel zich laat vangen voor zo'n gesprek. Het vormt een beetje de rode draad in de verslagen van de consistorie: bijna elke keer wanneer de predikant op pad gaat voor zijn huisbezoeken, treft hij alle bewoners thuis behalve de persoon die 'ernstelijk' toegesproken had moeten worden. Op den duur begint het ook de predikant zelf op te vallen dat dit toch allemaal wel erg toevallig is. En wanneer hij wel iemand thuis treft, dan raakt die persoon vaak 'buyten sinnen en onbequaem om te spreken'. Het gesprek eindigt dan in een scheldpartij richting de predikant. Anderen houden het hoofd koel tijdens de ongevraagde huisbezoeken en verklaren gedecideerd dat ze helemaal niks misdaan hebben en ook

niet van plan zijn om excuses te komen aanbieden in de consistorie. Maar de predikant weet van geen opgeven; de excuses ten overstaan van de hele kerkgemeenschap moeten er komen.

Braaf

Uiteraard wonen er ook hele brave en onderdanige mensen op Sinoutskerke en 's-Heer Abtskerke. Die komen dan tijdens de consistorie deemoedig zeggen dat ze beloven dat ze zich nooit meer strontzat in het openbaar zullen vertonen. Waarna ze er aan toevoegen dat ze zelf eigenlijk niet geloven dat ze daar ooit toe in staat zullen zijn.

We weten helaas niet hoe de machtsstrijd is afgelopen, daar in 's-Heer Abtskerke en Sinoutskerke omstreeks 1680. Het verslag van de consistorie eindigt abrupt midden in een zin en de overige pagina's van het boek ontbreken, terwijl het allemaal best spannende verhalen zijn die daar opgetekend stonden. Waarom de rest van het verslag is verdwenen, weten alleen de personen die het opzettelijk of per ongeluk vernietigd hebben...

Donateurs schrijven

Strijdlied voor het Zeeuwse Landschap

Melodie: Het Zeeuwse Volkslied

Die hoge masten op onz' grond
hebben het landschap zwaar verwond
De meterkast bij Borssele
stuurt stroom nu, de wijde wereld rond.

De plannen van de overheid
bedreigen Zeeland al een tijd.
Twee kerncentrales plomp en groot
brengen ons rotzooi, maar geen brood.

Die kerncentrales komen niet
in ons fantastische gebied!
Ja, Zeeuwen geef elkaar de hand,
Strijd mee: wees zuinig op je land!

We hebben slechts één enkele kans
en die is nu! Ontspring de dans!
Hier klinkt des Leeuwen forse stem:
Ik worstel moedig en ontzwem!

De overlast blijft niet beperkt:
Nieuwe tracés, reeds uitgewerkt!
Natuur en velden gaan er aan,
er zullen enkel masten staan.

Verkeer dendert de dorpen door
en Nederland, dat zingt in koor:
"Wij krijgen 't plan er daar wel door,
want de Zeeuw die wijkt er voor"

Koeltorens kunnen nodig zijn,
reusachtig hoog, da's niet zo fijn!
Goerism' en woonpret gaan eraan
als Zeeuwen dit laten begaan.

Dus beste mensen let nu op
Ons land hoeft heus niet op de schop
Verheffen doen wij onze stem,
wij trekken samen aan de rem!

Zodat heel Ne'erland horen zal:
de Zeeuw loopt niet in deze val.
Veréend en waakzaam strijden wij
Geen kerncentrales er nog bij!

Wij houden van ons mooie land
Door 't stroomnet zijn w' al aangerand
Dus trekken wij nu onze grens,
Ontkomen, dat is onze wens!

© 2023 KT&LJ productie

Bekijk ook de video en teken de petitie!

Scan daarvoor de qr-code hiernaast of ga naar YouTube en bekijk: '[Zeeuws strijdlied tegen nieuwe kerncentrales](#)'

Natuurlijk horen we ook graag uw mening! Bent u misschien de volgende donateur die een stukje inzendt? We horen het graag. Mail ons via bzzb@hetnet.nl.

Van het bestuur

De BZZB is blij weer iets van zich te kunnen laten horen. Onze laatste nieuwsbrief was van februari 2023. We zoeken nog steeds naar versterking. Het lukt onvoldoende om het werk, dat we graag zouden verzetten, gaande te houden. Gelukkig hebben we een nieuw bestuurslid gevonden, namelijk Jacqueline Baijens, die al enthousiast van start ging. Ze komt uit Goes en houdt zich al heel lang bezig met historisch onderzoek naar de vroegere bewoners van de Zak. De 'oude' bestuursleden blijven naar vermogen bijdragen. Maar zoals bekend is er wel een moeheid ontstaan.

Contacten meer eigentijds

Om het reguliere werk te vereenvoudigen, willen we de nieuwsbrief zoveel mogelijk digitaal gaan toesturen. Daarvoor hebben we van alle donateurs een e-mailadres nodig. Wees zo goed die toe te sturen aan bzzb@hetnet.nl als u de nieuwsbrief niet al digitaal ontvangt.

Bezit u geen e-mail? Geen nood, dan krijgt u de geprinte versie nog toegestuurd. Een volledig e-mailbestand van donateurs geeft ons ook de gelegenheid om wat vaker van ons te laten horen met een tussentijds bericht. Daar dubben we vaak over, maar we beschikken slechts over de mailadressen van een klein deel van onze donateurs en dat werkt dus niet optimaal.

De BZZB krijgt mijn donatie

De BZZB is een stichting die bestaat uit vrijwilligers die natuur, landschap en cultureel erfgoed in de Zak willen beschermen en behouden. Dat is op velerlei manieren gedaan en we doen nu nog steeds wat in ons vermogen ligt. Het is een breed pakket! Zie www.bzzb.nl Vanaf het begin is de BZZB in staat gesteld te werken door steun van heel veel donateurs. Dat is na ruim dertig jaar nog steeds het geval, zij het dat velen heel wat ouder zijn! We zijn soms niet zeker hoe het met onze trouwe en recent

aangemelde donateurs gesteld is. De acceptgiro, die we stuurden als herinnering, bestaat niet meer. Dit is een verandering waardoor door sommigen donaties worden vergeten. Daarom vragen wij u dringend jaarlijks toch tenminste €8,- over te maken op NL94TRIO0198420285 t.n.v. stichting Behoud de Zak van Zuid-Beveland. Daaraan zien we dat u BZZB nog een warm hart toedraagt. Wijzigingen kunt u altijd doorgeven op bzzb@hetnet.nl of telefonisch 0113- 649536.

Waar zijn we mee bezig?

Er is ongekend veel in Borsele om je voor in te spannen. De BZZB denkt vanaf 1989 mee en heeft in gezamenlijkheid of als luis in de pels zeker bereik gehad. De grootschalige energietransitie is wat jaren terug als een nobel streven op ons afgekomen, maar ontpopt zich nu tot een slag om echte duurzame oplossingen en een aanslag op natuur en landschap in de Zak. Die ontwikkelingen volgen we zeker (denk daarbij aan onze prioriteitstelling tot de grenzen van de Zak) door informatie tot ons te nemen en reacties in te sturen. Duidelijk mag zijn dat de BZZB daarbij graag samenwerkt met Borsele tot de Kern, een bewonersgroep die een fantastische rol speelt in informatievoorziening en veel daadkracht toont (www.borseletotdekern.nl). Je kunt je erbij aanmelden. De schrik zit er bij de gemeente ook wel in. Voortdurend

geven B en W Borsele en gemeenteraad aan dat 'het rijk' beslist over de energieprojecten zoals bouw van twee nieuwe kerncentrales. Voor infrastructuur en overige voorzieningen moeten ook zij met Tennet in de slag. De impact blijkt bij iedere stap toch groter dan ze eerst als enthousiaste volgelingen van energielobby dachten te zien. Uitgewerkte onderdelen blijven lang ongewis. Het participatie initiatief van de Borsele Voorwaarden blijkt dan ook een handige manoeuvre om bevolking het idee te geven dat ze meetellen en compensatie binnen te halen. De groep van 100 gelote burgers heeft daar toch wel iets, dat eisend genoemd mag worden, neergelegd. Het is opnieuw aan al die bestuurders te laten zien wat hiervan terecht komt. (zie voor gemeentelijke informatie: www.borsele.nl/grootschalige-energietransitie). Het demissionair kabinet gaat gewoon door met de plannen voor de grootschalige energietransitie, want de tijd dringt. Men pleit voor versnelling, de projecten gaan samen oplopen zodat de welwillende burger het wel erg druk krijgt met 'meedenken' en reageren. Of dat effect heeft, vragen we ons af. Dat baart ons zorgen. De recente verkiezingsuitslag doet ons vrezen voor het mooie Borsele.

Naast cultureel erfgoed richt BZZB zich op landschappelijke en natuurwaarden.

Blik op Hoedekenskerke

Radioactief afval: gevoelige materie

Het is opmerkelijk stil in de politieke discussie over het radioactieve afval beheer. Dat is vreemd, want kernenergie en radioactief afval zijn onlosmakelijk aan elkaar verbonden.

Vanwege het ontbreken van maatschappelijk draagvlak heeft ons land nog geen beleid vastgesteld voor de definitieve ondergrondse berging van het geproduceerde radioactieve afval. Dat is weer een voorbeeld van de tactiek van de 'geitenpaadjes', moeilijke beslissingen uitstellen tot later datum en ondertussen doen alsof er geen probleem is, zo van: "Dat lossen toekomstige generaties wel op." Nederland voldoet voor het bergen van radioactief afval niet op alle punten aan internationale afspraken. Pas in 2100 wordt een beslissing genomen om een ondergrondse eindberging voor al het radioactieve afval te maken. "Waar dan?" is de gevoelige vraag waar de bestuurders zich liever niet aan wagen.

Verre van

Het ondertussen demissionaire kabinet heeft nog wel een nucleaire ambitie uitgesproken die helaas minder aandacht krijgt. Dat is de zorg voor 'veilige, permanente opslag van kernafval'. Zo'n opslag is nodig omdat een deel van dat afval honderdduizenden jaren radioactief blijft. En die veilige, permanente opslag is er nog steeds niet, niet in de verste verte...

De bouw van nieuwe kerncentrales zal leiden tot beduidend meer radioactief afval. Dat zal gevolgen hebben voor de opslag bij COVRA en de toekomstige eindberging. In de plannen wordt (voorlopig) alleen rekening gehouden met de bouw van 2 nieuwe grote kerncentrales in Borssele. Meer nucleair vermogen zit er niet in, ook niet voor de toekomstdromen van SMR's (kleine modulaire reactoren). Volgens COVRA kunnen deze karige plannen leiden tot bijna een verdubbeling van het totale afvalvolume in 2130. De hoeveelheid laag- en middelradioactief afval zal

De COVRA in Vlissingen-Oost

stijgen van ruim 14.000 m³ in 2030 naar meer dan 100.000 m³ in 2130; daarvan komt ruim de helft van de nieuwe kerncentrales. Het volume hoogradioactief afval wordt mogelijk 16 tot 20 keer zo groot tot bijna 3800 m³ in 2130; daarvan komt 75% van de 2 nieuwe kerncentrales. De hoeveelheid ontmantelingsafval zal toenemen van ongeveer 1000 m³ naar ruim 16.000 m³ in 2130; daarvan komt meer dan 75% van de 2 nieuwe kerncentrales.

Wegkijken

Op Radio 1 stelde de COVRA-directeur in oktober dat er vanaf 2050 mogelijk een ruimtekort is op het bovengrondse opslagterrein. Nederland zal dan op zoek moeten naar een andere oplossing om de periode tot 2130 te overbruggen of eerder met een eindberging aan de slag gaan. Tot nu toe hebben kostenoverwegingen de besluitvorming door de rijksoverheid gedomineerd. De regering wilde wachten tot er genoeg afval was om al dat geld in de definitieve berging te steken. En tegelijk werd naarstig gezocht naar internationale samenwerking, om het radioactieve afval in een ander land kwijt te raken. De vraag is hoe lang dit wegkijken van de eigen verantwoordelijkheid nog kan duren.

In de Borselse Voorwaarden Groep is wel aandacht besteed aan de afvalproblematiek. Zo stellen ze dat er eerst een concreet plan komt voor de eindberging van radioactief afval, voordat er een vergunning verleend mag worden voor de bouw van nieuwe centrales. En die eindberging zal dan niet in gebruik moeten zijn in 2130, zoals de regering wil, maar al in 2050. Demissionair minister Rob Jetten deed een oproep tijdens het Debat van het Zuiden aan partijen om ook na de verkiezingen met respect naar deze voorwaarden te luisteren.

De gemeente Borssele heeft geen reactie ingediend over de concept Notitie Reikwijdte en Detailniveau voor het Nationaal Programma Radioactief Afval in november 2023. Zij nemen zich voor dit in de volgende stappen in deze procedure wel te doen.

Meer aandacht

Het radioactief afval zullen we deels duizenden jaren veilig moeten beheer. Het is ook een gevoelige politieke, maatschappelijke en ruimtelijke puzzel die veel tijd en moeite zal kosten. Daarvoor dient meer aandacht en zorg te komen in het publieke debat.

Zoete droge voeten

Helaas beperken de bedreigingen zich niet tot de buitengrenzen van de Zak van Zuid-Beveland; ook aan de binnenkant rommelt het volop. We sommen een paar 'actuele' zaken op...

De gevolgen van de klimaatverandering worden steeds beter zichtbaar en meetbaar. Wetenschappelijke rapporten zijn overtuigend genoeg. Het baart veel mensen zorgen. Klimaatmarsen en klimaattops vragen aandacht voor dit wereldwijde dringende probleem. Er komen ook steeds meer studies naar de vraag hoe we ons daaraan kunnen aanpassen. Of eigenlijk: moeten aanpassen, om te voorkomen dat we letterlijk in zee verdwijnen. Want een forse stijging van de zeespiegel zal onontkoombaar werkelijkheid worden.

Op 9/11/2023 werd een rapport "Tussenbalans van het Kennisprogramma Zeespiegelstijging" gepresenteerd waarin de huidige stand van zaken staat opgesomd. Ook in Zeeland zal de zeespiegelstijging invloed hebben. En die heeft ook effect op het landschap van de Zak. Er zal hoe dan ook iets moeten gebeuren, maar er blijken daarvoor meerdere scenario's te bestaan.

Badkuip

De zee buitenhouden is één uitdaging, maar rivier- en regenwater weg krijgen is nog een veel grotere. Gaan we de rivieren afdammen en met reusachtige gemalen het water naar zee pompen? Of blijven we de wetten van de natuur eerbiedigen, waarin water op eigen kracht van hoog naar laag blijft stromen?

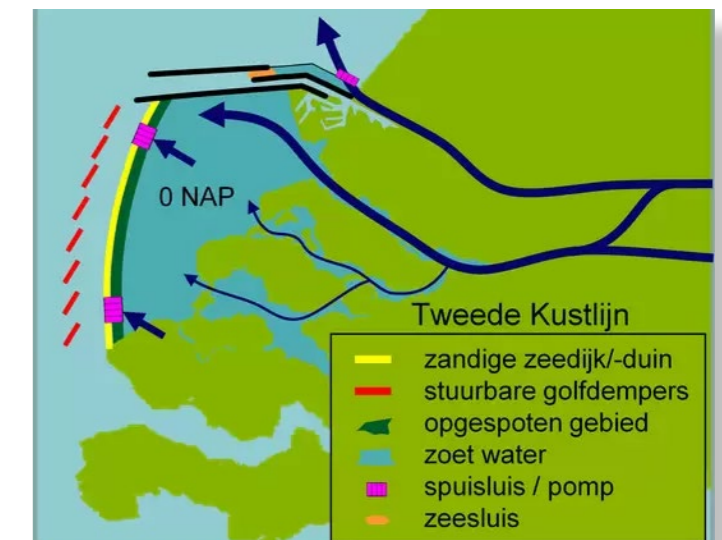
Het is een fundamentele keuze. Want die keuze maakt veel uit voor hoe ons land eruit komt te zien. Willen we leven in een badkuip, die we aan de ene kant door de Rijn en Maas laten vollopen en aan de andere kant leegpompen naar zee? Of geven we de rivieren de ruimte om op eigen kracht naar zee te stromen - achter steeds hogere rivierdijken?

De huidige Zeeuwse bestuurders hebben een uitgesproken voorkeur voor het eerste scenario, namelijk het blijven ophogen en dus ook verbreden van de bestaande zeedijken. Ze staan daarin niet alleen; uit recent

onderzoek blijkt dat tweederde van de Zeeuwen gekant is tegen ontpoldering. Die mening leeft het sterkste bij 65-plussers en mensen met een praktische opleiding [bron: Kieskompas, 10/10/2023 via Omroep Zeeland].

Verzilting

In principe kunnen we nog een aantal decennia de zee op afstand houden wanneer we letterlijk continu bezig blijven met verhogen en verbreden, en met het voortdurend opspuiten van zand langs de duinen en stranden. Dit is de duurste oplossing die je kunt kiezen. Maar dit scenario helpt niet tegen de oprukkende verzilting, waar de Zak ook nu al mee te kampen heeft. In tegendeel, de verzilting zal in dit scenario alleen maar erger worden.

Het tweede scenario zit nog in de onderzoeksfase. Het plan of idee is om in de Noordzee een gigantische dam te bouwen vanaf pakweg Walcheren tot Hoek van Holland, waarin al het zoetwater moet worden opgevangen dat vanaf de grote rivieren naar zee stroomt. Die dam moet twee vliegen in één klap slaan: zorgen voor een dringend gewenste extra voorraad zoet water, en de stijgende zeespiegel op afstand houden. In dit plan blijft de Westerschelde buitenbeschouwing. Die blijft vanzelfsprekend open, omwille van het recht op de scheepvaart naar Antwerpen. Maar voor de Zak

betekent dat dus, dat dit tweede scenario niet zal helpen om de problemen van het stijgende water en de daarbij behorende verzilting te verhelpen.

Tenslotte is er een derde scenario, dat de voorkeur heeft van wetenschappers en natuurbeschermers. Zij geloven dat het op de lange termijn het beste is om een nieuwe kustlijn te creëren via natuurlijke aanwas, precies zoals Zeeland ooit is ontstaan: door afzetting van slib op schorren. Eb en vloed vervangen dan de eindeloze stoet vrachtwagens met grond, stenen, asfalt en damwanden. De zee doet dan het werk.

Focus op Westerschelde

Dit derde scenario valt samen te vatten met de term “wisselpolders” of dubbele dijken. Het hele plan is in 2021 al volledig doorgerekend en tot in detail uitgewerkt met geld van het Wereld Natuur Fonds. Het richt zich hoofdzakelijk op de zeedijken langs de Westerschelde. Het volledige rapport - echt een aanrader om te lezen - is te vinden op <https://dataverse.nioz.nl/file.xhtml?fileId=2190&version=2>.

Het enige wat we op dit moment nog niet weten, is hoe erg het exact gaat worden. Hoe snel de zeespiegel daadwerkelijk zal stijgen, en met hoeveel meter dat dan uiteindelijk zal zijn. Dat hangt af van zoveel factoren, dat het niet is te berekenen. Het enige dat we zeker weten is, dat het niet mee zal vallen. Want door kurkdroge en snikhete zomers, zakt tegelijkertijd ook op de meeste plaatsen de Zeeuwse bodem steeds verder weg door inklinking van veenlagen - een onomkeerbaar proces wat door overvloedige regenval helaas niet kan worden hersteld.

Zanderosie

In Nederland kunnen we erg goed dijken bouwen. Dijken functioneren prima zolang het strand ongeveer even hoog is als de polder achter de dijk. En dat was door het indijken van schorren heel lang het geval in Zeeland. Maar wanneer de polder door inklinking steeds dieper wegzakt en het zeewater steeds hoger komt, ontstaat op den duur een gevaarlijke situatie. Er ontstaat dan een toenemende kans dat er steeds

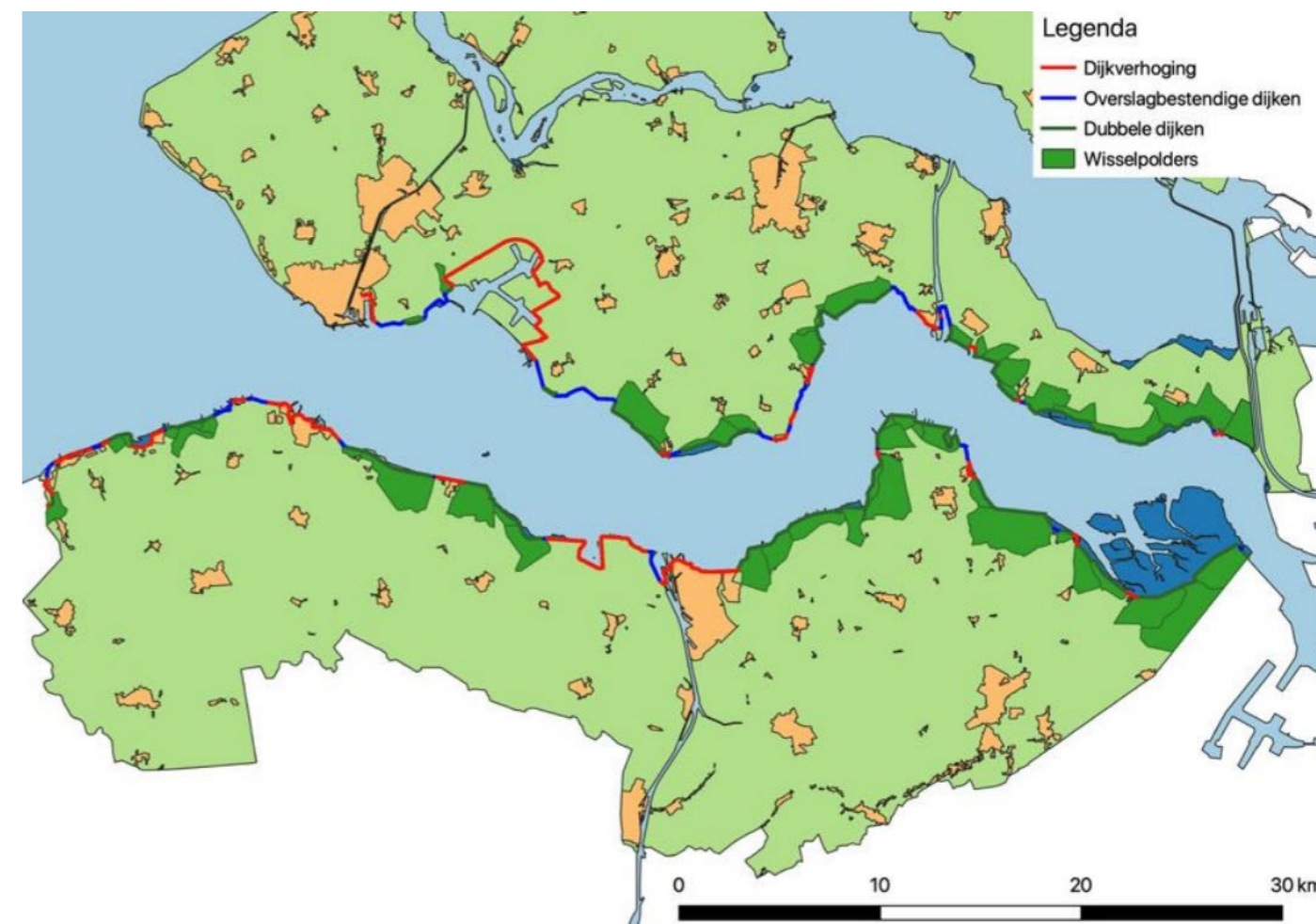
grotere hoeveelheden (zout) water onder de dijk door beginnen te sijpelen. Dit proces heet bij een geringe hoeveelheid water “kwel(water)”. Kwel ontstaat bij een beperkt hoogteverschil. En in dit kwelwater bevindt zich tegenwoordig langs de kant van de Westerschelde ook PFAS. Wanneer het hoogteverschil toeneemt, wordt de onderstroom onherroepelijk steeds krachtiger. Als de onderstroom onder de dijk steeds meer verandert in een zandstroom die de dijk begint uit te hollen aan de voet, spreken we van piping of zanderosie. Piping zorgt ervoor dat de zeedijk steeds instabieler wordt en tenslotte hopeloos in elkaar zakt.

Verder maakt ook de bodem een verschil; bij zeezand lijkt het proces iets langzamer te gaan dan bij een ondergrond van rivierzand. Ook kun je versterkende maatregelen treffen - zoals damwanden - om een beginnende zanderosie even tijdelijk te stelpen. Maar het is een illusie dat je tot in de eeuwigheid een stevige dijk kunt hebben bij een steeds groter wordend hoogteverschil voor en achter de zeedijk.

Bij het project van wisselpolders krijgt de zee de kans om op een natuurlijke manier voor aanwas te zorgen, terwijl die aanwas in de loop der jaren kan meestijgen met het stijgen van de zeespiegel.

Logisch

Eigenlijk klinkt het hele plan als de logica zelve. Er worden polders voor gebruikt die normaal gesproken toch minder bruikbaar zouden worden door verzilting (en PFAS water). Door ze te veranderen in schorren of een soort van sluffers, maak je van problematische landbouwgrond tijdelijk een prachtig overloopgebied. En zodra de schorren het gewenste hoogteniveau hebben bereikt, kan het gat in de zeedijk weer dicht en heb je in de nieuwe aanwas een natuurlijke buffer tegen zowel het zeewater als de verzilting. Concreet ziet het plan van de wisselpolders er zo uit: in de bestaande zeedijk worden tijdelijke gaten gemaakt die na ongeveer 50 jaar weer dicht gaan. In de polder er achter worden bestaande dijken opgehoogd tot een veilig niveau. Vervolgens kan de zee doen wat er moet gebeuren: nieuw slib afzetten in de polder.

Er zitten natuurlijk ook nadelen aan het plan. We weten allemaal dat er in de Zak meerdere dorpen zijn die pal aan de bestaande zeedijk liggen. Je kunt dan niet beslissen om even een deel van het dorp een tijdje te laten opslibben. Dus hoe moet dat dan? Zoals de plannen voor wisselpolders er nu liggen, worden op deze plaatsen de dijken opgehoogd en verbreed zolang dit technisch mogelijk is en veilig blijft. Maar op termijn zijn die dijken dan dus niet meer betrouwbaar, wat je ook verzint. We weten niet wanneer dat moment gekomen zal zijn, maar met de huidige kennis en technieken kunnen we dijken bouwen die 3 meter zeespiegelstijging aankunnen, en die dan nog altijd relatief veilig zijn.

Niemand durft zich op dit moment te wagen aan een concrete voorspelling over hoe lang het nog gaat duren voordat we op 3 meter zeespiegelstijging zitten. Alle klimaatmodellen laten een versnelling zien; het zou dus over 50 jaar al kritiek kunnen worden, of pas over 120 jaar. In de tussentijd moet in elk geval duidelijk worden of deze dorpen nog te beschermen zijn, of dat dit op termijn

een onmogelijke opgave is. (En het zelfde geldt uiteraard voor alle andere plaatsen in Nederland die dicht aan zee liggen). Je komt op dit moment tussen het water in de Schelde en het water in de sloten achter de zeedijk op een niveauverschil van ongeveer 7 meter bij storm, maar hoe verder je richting Antwerpen gaat, hoe hoger het water wordt opgestuwd.

Zandstroompjes

Het waterschap controleert nu al voortdurend - en zeker na een storm - de bodem van de sloten achter de dijk, om te zien of er een zandstroompje zichtbaar is op de bodem. Want zo'n zandstroompje kan wijzen op een zanderosie onder de dijk, en dan is het belangrijk om zo snel mogelijk in te grijpen. Ook nu al worden regelmatig zandstroompjes gevonden, die dan nader onderzocht worden. Wanneer het Waterschap een begin van zanderosie ontdekt, wordt een damwand geplaatst. Maar een geval van zanderosie maakt ook duidelijk dat de dijk op deze plaats opnieuw versterkt (lees: verhoogd en verbreed) moet worden. En elke ophoging met 1

meter, betekent bij de Westerschelde een verbreding landinwaarts van minimaal 7 meter.

Tussenbalans

Het rapport "Tussenbalans" van 9/11/2023 geeft niet alleen meerdere scenario's om onze voeten droog te houden. Ze geeft ook het dringend advies om geen nieuwe gebouwen meer neer te zetten op of pal achter de zeedijk, tenzij het tijdelijke gebouwen zijn. Daarnaast heeft de stijging van de zeespiegel ook gevolgen voor het kwijtraken van overtollig regenwater. Dat stroomt nu nog "vanzelf" via afwateringskanalen en gemalen naar zee. Maar in de toekomst zal de zee ook bij eb daarvoor

te hoog liggen en moet het water dus bij elke hoosbui met behulp van gigantische pompen uit de Zak worden weggepompt. Een eerste voorbeeld daarvan is het versterken van pompemaal de Poel bij 's-Heer Abtskerke. Eén ding is dus zeker: klimaatverandering zal het landschap van de Zak voor goed veranderen. De afbeelding toont de mogelijke locaties voor wisselpolders langs de Westerschelde. [Bron: van Belzen, J.; Rienstra, G.U. & Bouma, T.J., (2021). Dubbele dijken als robuuste waterkerende landschappen voor een welvarende Zuidwestelijke Delta. NIOZ Report 2021-01. NIOZ Royal Netherlands Institute for Sea Research: 99 pp. <https://doi.org/10.25850/nioz/7b.b.kb>.]

Hoog water in de haven van Hoedekenskerke betekent nu al Scheldewater op de parkeerplaats. Maar hoe ziet vloed hier in de toekomst eruit?

Schot voor de boeg:

"Nieuw in de Zak! Na hagelkanonnen en hagelnetten, zien we nu ook zoetwaterbassins en kleine windmolens verschijnen."

Boerenland opgeknappt

Als je al wat langer in de Zak rond kijkt, dan zie je langzaam maar zeker verandering. Vertrouwde ontmoetende plekjes verdwijnen door verwaarlozing, een misplaatste opknapbeurt of vernieuwing. Verval kent zijn schoonheid, toch pleit de BZZB voor aanhoudende zorg om zo onze landelijke sfeer te behouden. Als voorbeeld een kleine collage van schuren en schuurtjes, deels verdwenen en wat rest toe aan onze respectvolle verzorging.

Hollepoldersedijk, Borssele

Zuidweg, Nisse

Westhofseandweg, Baarsdorp

Zeedijk, Borssele

Gerbernesseweg, Nisse

Roverweg, Lewedorp

Zuidweg, 's-Heer Abtskerke

Zwemerdam, Oudelande

Zakplaatjes

Baarland

Haas drukt zich tussen de kluiten

Jonge zwaan

Vliedberg 't Hof Blaemskinderen

Kwadendamme

Sterrenmos bij Ellewoutdijk

Smienten tussen Hoedekenskerke en 's-Gravenpolder